

EEN BURGEMEESTER SPREEKT.

Van mij wordt gevraagd en verwacht een bijdrage tot het wel-slagen van het jubileumnummer van de Heemkundekring "De Kom-manderij van Gemert". Dat dit in stijl moet blijven spreekt vanzelf. Waar zal ik het over moeten hebben? Waar moet ik beginnen? Over de gemeente of over de burgemeester? Aan het hoofd der gemeente staat de gemeenteraad. De burgemeester is een door de kroon benoemd gezagsorgaan. Sedert 1848 is het Nederlands bestuur voor en belangrijk deel gebouwd geweest op een grote mate van zelfstandigheid der plaatselijke ge-meenschappen.

Slaven laten en lijfeigenen kregen ergens in de histo-rie zelfstandigheid. Er traden vormen op van bestuur, of medebestuur. De machtshebbers uit die dagen stonden delen van hun bevoegdheden af aan hen, die zich burgers gingen noemen. Deze kozen zich de oudste, meest wijze, meest waar-dige, meest verdienstelijke, de verstandigste, de ervaren-ste, tactvolle, bekwame, en dusdoende vooraanstaande luiden tot vertegenwoordigers van het volk en men noemde dat demo-cratie. Zij kregen rechten en plichten, onder andere de zo-genaamde autonomie der gemeente of haar recht in eigen zaken van de huishouding te voorzien. Later werd dit beginsel als staatsrecht verklaard en heette in de grondwet te zijn ge-waarborgd. De eis van vrijheid en zelfstandigheid der ge-meenten was tevens een uitdrukking van een algemeen begin-sel, voor zover daarin oorspronkelijk een vorm van indivi-dualisme belichaamd werd, welke voorop nadruk legt op de delen vóór het grotere organische verband, kenmerkend overi-gens voor de geestesgesteldheid en zienswijze der toenmali-ge bovenliggende groeperingen.

Nog altijd komt de autonomie der gemeente tot uiting in de verkiezing van haar voornaamste orgaan, de gemeente-raad, door de plaatselijke ingezetenen, en daarnaast in een van het hogere bestuur onafhankelijke positie van de burgemeester, die in het oude staatsrecht haar weerga niet vond. Toch kwamen onder het vroegere bestel reeds verschijn-selen voor, die van "uitholling" der gemeentelijk allesver-ordenende bevoegdheid deed gewagen: het hogere bestuur trok de regeling van bepaalde belangen, die aanvankelijk door de

gemeenten krachtens haar alleen-recht werden verzorgd, in toenemende mate aan zich en legde aan de gemeente meer en meer verplichtingen op, waarnaar deze zich bij de uitoefening harer bestuurstaak hadden te richten. Zo werd de gemeentelijke alleenheerschappij meer een beginsel van beleid (de wenselijkheid om niet verder te gaan dan noodzakelijk was bij het beperken der zelfstandigheid dier gemeenten) dan van staatsrecht.

Dit alles doet terugdenken aan de municipale functies van voorheen. Dan haken we onwillekeurig aan bij de ontwikkeling van het instituut "gemeentebestuur" van vóór de Franse revolutie, om te trachten de sterke centralisatie die er op volgde in de geest van die tijd te begrijpen, waarin de maire in zijn gemeente, de enige en uitsluitende bewaarder van de administratieve autoriteit werd. Wat deed hij? Wel, hij oefende zijn gezag vrijwel onbeperkt uit, zij het weliswaar onder het onmiddellijk bestuur en opzicht van de onder-prefect van zijn arrondissement, en onder middellijk bestuur en opzicht van de prefect uit die dagen. Meer bijzonderheden kunnen weetgierigen in een boekje uit 1810, dat bij A. Blussé en Zn. te Dordrecht het licht zag onder de titel: "Onderrigt door den prefect van het Departement van Seine en Marne, gegeven aan de maires van het departement en waarin meer uitvoerig wordt gehandeld over de natuur en uitgestrektheid van de magt dezer maires".

Hoe zijn taak toen werd gedacht? In zijn hoedanigheid zit hij voor in de municipale raad, in de raad van verdeling der belastingen en de administratiën van weldadigheid. De wet geeft hem, naar de bevolking zijner gemeente, een of meer adjuncten.

Iedere gemeente had een municipale raad; het was een gekozen instelling, een vereniging van mannen, naar oude trant aangewezen uit de achtbaarste en meest verlichte mannen van de gemeente, om hare behoeften te doen kennen, de wens van haar ingezetenen uit te drukken, en eindelijk de beslissing der opperste machten in te lichten, zowel omtrent voorgelegde rekeningen als omtrent ieder voorwerp van plaatselijk belang.

Hier zien we ook groot verschil in gemeentelijke be-suurswijze aan de dag treden met de tijden sinds het tot stand komen van de Unie van Utrecht onder de bondgenoot-

schappelijke republiek. Evenals de regering der plattelandsgemeenten, had die der steden bestaan uit een door de landsheer aangestelde schout en een college van schepenen.

Voor het bestuur van stedelijke aangelegenheden, aldus van Poelje over "regering van ons land", waren daar twee of meer burgemeesters bijgekomen met een vroedschap, die de burgerij vertegenwoordigde. Deze vroedschap, sedert de Bourgondische vorsten een gesloten college van 24 à 40 voor het leven aangestelde personen, maakte onder de oude republiek de dubbeltallen op, waaruit de stadhouder of de staten de jaarlijks aftredende burgemeester en schepenen kozen. Evenals de zelfstandigheid der gewesten tijdens die republiek veel groter was dan die der hedendaagse provinciën, zo was ook de zelfstandigheid der stedelijke besturen groter dan tegenwoordig en vond daardoor in de steden een verscheidenheid van bestuursvorming plaats, die aan onze eeuw geheel vreemd is. De stedelijke regeringen toch hadden niet slechts soortgelijke bevoegdheden als ook thans de gemeentebesturen bezitten, maar regelden ook onderwerpen, waaromtrent nu uitsluitend "de wet" voorschriften kan geven. Zij oefenden ook de rechterlijke macht uit door schout en schepenen. De schout of hoofdofficier stond aan het hoofd der stedelijke politie; voor de schepenbank trad hij op als aanklager. De schepenen, in de schepenbank vergaderd, velden het vonnis, met de tenuitvoerlegging was wederom de schout belast.

Hier had men dus niet te doen met een 17e eeuwse figuur, ontstaan uit de wil en onder controle van de overgrote meerderheid der burgerij doch met een vroedschap, die stond buiten de invloed der gemeentenaren, waarvan de leden voor hun leven zitting hadden en waarbij het stelsel van coöptatie toepassing vond, zodat bij vacature de vroedschap zichzelf aanvulde en uitgroeide tot de later zo verderfelijke familieregeringen, een praktijk waaraan de Franse revolutie een einde maakte.

Bepaalde familiës wilden, om welke reden dan ook, de zeggenschap behouden. Zou daarvan heden ten dage in de kleinere plaatsen misschien nog de strijd tussen de autochtonen en alochtonen van henen komen?

Wat leert ons die tijd? In theorie was de vroedschap soeverein, in de praktijk echter was de invloed van burge-

meesteren, ten getale van twee tot vier, vaak overwegend. Zij stonden aan het hoofd der stedelijke administratiën, voerden het dagelijks bestuur en hadden de leiding der vroedschapsvergaderingen, die door hen werden bijeengeroepen.

Meer in het bijzonder wat het platteland betreft: daar was in vele streken de invloed van de grondbezittende adel overheersend. Tal van dorpen waren van ambachtsheren of van steden afhankelijk; weer anderen vormden zelfstandige gemeenten. Voor de rechtbedeling was het platteland in grote districten, meestal baljuwschappen, verdeeld.... Elk baljuwschap was op zijn beurt weer opgesplitst in afdelingen, over welke schouten en substituut-schouten waren aangesteld. Men had zodoende een lage vierschaar, door de schout met zijn schepenen of bijzitters, en een hoge vierschaar, gespannen door de baljuw of drost, te zamen met welgeboren mannen.

Dit alles was voortgekomen uit de Middeleeuwen, toen in de feodale periode de stad werd onttrokken aan het bestuur van het omgelegen ambacht, om voortaan te beschikken over een afzonderlijk bestuur, bestaande uit door de landsheer aangestelde overheidspersonen, nl. schout en schepenen. Aanvankelijk waren deze zowel met het bestuur als met de rechtspraak belast.

In de vroegste tijd riepen zij door klokgelui de poorters bijeen, om zich gezamenlijk over de stedelijke belangen te beraden, en over deze zaken te beraadslagen. Toen de steden zich uitbreiden, kwamen naast schout en schepenen nieuwe ambtenaren op: de poortmeesters, later burgemeesters geheten. Zij werden oorspronkelijk door de poorters "gekozen". Verderop in de tijd kwam de keuze uitsluitend aan de schepenen en de aanzienlijksten der burgerij, de "vroedschap en rijkheid" genaamd, totdat het ambtsgebied van schout en schepenen tot de rechtspraak werd beperkt, waarna het eigenlijke stadsbestuur geheel berustte bij de burgemeesters; die al spoedig door wees- en vestmeesters werden bijgestaan.

Het platteland was toen nog geheel afhankelijk van de adel en geestelijkheid. Zelfs de "vrije welgeboren mannen" konden zich aan de invloed der machtige edelen niet onttrekken. In de 12e en 13e eeuw verbeterde de toestand van de laagste klassen der maatschappij, de horigen en de lijfeigenen. Velen hunner werden vrije mannen; de lijfeigenen ver-

dwenen en op de duur werden alle niet-vrijen "horigen".
Toch moeten wij ons het leven der dorpers - dacht ik - niet
rooskleurig voorstellen. Zo zingt een spotlied op de "kerels"
van iets latere tijd:

"Si draghen eenen langen baert,
Haer cleedren, die zyn al ontnait,
Een hoedepin up haer hoofd ghecapt
Tcaproen staet al verdrayt,
Haer cousen ende haer scoen ghelapt.
Wronglen, wey, broot endé caes,
Dat heit hi al den dach.
Daaromme is de kerel so daès:
Hi etes meer dan hys mach."

Hoe het meer in het bijzonder in de Commanderie van Gemert
gesteld was, kunnen u stellig de studies en geschriften van
onder meer prof.dr.Ed Loffeld en van Drs. van Lankvelt beter
uit de doeken doen,

Tot slot nog dit:

Geldt voor de burgemeester en de wethouders, hetgeen geschre-
ven staat omtrent hun voorgangers uit de tijd der Franse in-
lijving? Eer aanbrengeñde voorrechten zijn aan de maires en
de adjuncten toegekend. Zij hebben een plaats in de openbare
plechtigheden, waaruit hun onderscheiding blijkt en, indien
zij katholieken zijn, "een onderscheiden plaats" in de kerk
van hun wijk. Zij hebben ook het recht om een costuum te dra-
gen, bepaald bij de regels II en III van het besluit der con-
suls van de 17 Floréal 8e jaar. Het is aan hun bediening "dat
deze onderscheidingen zijn toegestaan, om de eerbied te ver-
meerderen, welke het algemeen welzijn vordert, dat hen door
hun onderhorigen toegedragen worde".

In de reglementen voor de stedelijke besturen (art. 102
voor de provincie Noord-Brabant, gearresteerd bij 's Konings
besluit van 4 jan. 1824 no. 112) werd eveneens vastgesteld,
dat burgemeester en wethouders een kostuum kunnen hebben, het-
welk op hun voordracht nader zal worden vastgesteld.

Nu scheen men het dragen van uniformen in verschillende
tijdvakken blijkbaar niet zo heel belangrijk te vinden om ge-
zag af te dwingen. Dat is het ook niet. Toch kan men de be-

zitters ervan ook weer geen praalhanzen noemen. Het koninklijk besluit immers van 24 februari 1853 overweegt, dat het nodig is het costuum te bepalen, dat de "burgemeesters" desverkiezende bij plechtige gelegenheden kunnen dragen en omschrijft deze kleedij nauwkeurig zonder daarbij de oranje-cocarde te vergeten.

Ook het omhangen van de ambtsketting in gewone raadsvergaderingen - alhoewel dit velen als verouderd voorkomt - wordt blijkens opmerkingen van zekere raadsleden uit onze tijd en in onze gemeente klaarblijkelijk op prijs gesteld. Het wil ons voorkomen dat het dragen van deze keten, de plechtigheid van het vergaderen niet groter maakt, dat men er zich niet beter om zal gedragen, dat men toch wel weet, wie de vergadering voorziet - ook het publiek - en dat niemand zulks als een bijzonder uiterlijk eerbetoon aan zijn positie van zitting-hebbend raadslid mag aanmerken. Door achterwege laten wordt aan de zorgvuldigheid in ambtsuitoefening niet tekort gedaan.

Een spaarzaam gebruik van het waardigheidsteken lijkt ons raadzaam, doch desgewenst zal ook het oude rechtsvoorschrift dienen te worden gehandhaafd en geëerbiedigd.

Regeren zonder frak en hoge hoed, schijnt voor sommigen nog altijd een onbestaanbare zaak te zijn.

Anno 1966.

A.H. de Bekker, burgemeester.

DE RIJKE AKKER VAN GEMERTS HEEM

door Dr. Ed. Loffeld C.S.Sp.

De "Gimmertse wil" oftewel levenslust heeft al menige jubileumviering op zijn rekening. Laat het stichtingsjaar van een corporatie dan volslagen in de mist van het verre verleden weggeden zijn, even vrolijk komt op een of andere hooggestemde vergadering of "comprisie" (lees comparitie)